

УДК 324+328.187(477)

Кормич А. І., Кормич Л. І., НУ «ОЮА»

СПЕЦИФІКА ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕЛЕКТОРАЛЬНОГО ПРОСТОРУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

На прикладі виборів 2012 року у статті проаналізовані зміни законодавства щодо організації та проведення виборів до Верховної Ради України. Досліджені фактори впливу на виборчий процес. Охарактеризована динаміка форм та методів проведення виборчої кампанії.

Проблематика, пов'язана з організацією виборчого процесу, вдосконаленням виборчих технологій тощо неодноразово ставала об'єктом наукових досліджень [1]. Однак, кожна виборча кампанія набуває своїх особливостей, обумовлених реальною політичною ситуацією, що робить детальний аналіз багатьох питань актуальним як в теоретичній так і в практичній площині. Саме таке завдання ставиться у даній статті, присвяченій урокам виборів до Верховної Ради України, що відбулися 28 жовтня 2012 року.

Загальна характеристика цього процесу потребує дослідження поведінки основних суб'єктів, змін правової регламентації, впровадження нових форм та методів діяльності, факторів впливу на настрої та ряду інших важливих складових виборчого процесу.

Зупинимось на деяких суттєвих аспектах та спробуємо оцінити їх значення і спрогнозувати подальшу роль у демократизації та сталому розвитку України.

Передусім проаналізуємо правову регламентацію. Основні норми та правила організації виборів визначались у відповідності до нової редакції Закону «Про вибори народних депутатів України», який був підписаний Президентом України 17 листопада 2011 року та містив цілу низку новацій.

Так, на відміну від попереднього, цим Законом була змінена сама виборча система [2, ст. 1, п. 3]. Від пропорційної ми перейшли до змішаної, що, насамперед, змінило кардинальним чином підхід до кандидатів та очікування самих виборців. Адже йшлося не лише про скорочення вдвічі прохідної частини загальних партійних списків кандидатів для багатомандатних виборчих округів, а й про необхідність прив'язки до регіональної впливовості кандидатів – мажоритарників по одномандатних округах, яких висували партії. Партійний бренд

не здатен був перекрити персональну популярність, що загострювало конкурентну боротьбу, при чому як внутрішньопартійну так і міжпартійну. Однак, в даному випадку, підвищення вимогливості відбору слід вважати цілком позитивним наслідком, який покращує якість депутатського корпусу, зменшуючи шанси попадати за закритими списками будь-кому у вищий законодавчий орган. В результаті він має стати більш професійним та результативним, а довіра до нього має зрости, що надзвичайно важливо для суспільної перебудови. Адже професіоналізм депутатського корпусу певною мірою гарантує більш високий рівень якості законів, а авторитет законодавчої влади підвищує рівень виконання законів, легітимізуючи владу. Це шлях до подолання правового нігілізму, підвищення суспільної відповідальності, поваги до норм права тощо.

Крім того, з суб'єктів виборчого процесу були вилучені партійні блоки [2, ст. 12]. Це потребувало змін формату відносин і взаємин між партіями. Якщо на попередніх виборах мали місце об'єднання за близькістю стратегічних програмових засад, то тепер потрібні були досить радикальні кроки щодо злиття партій, або входження до списків на умовах тимчасового припинення членства в інших партіях. Це дещо змінило партійну палітру. Наприклад, досить популярна на минулих виборах партія С. Тигіпка, яка позиціонувала себе в якості «третьої сили», перестала існувати, увійшовши до Партії регіонів. А список об'єднаної опозиції формувався під брендом однієї партії – об'єднання «Батьківщина». Але подібні складнощі, скоріше за все, стимулюватимуть прискорення формування більш чіткої моделі партійної системи в Україні, що поставить, нарешті, на порядок денний конкуренцію ідей та програм, а не лише протистояння облич.

Також змінився принцип формування виборчих комісій та ряд інших нюансів, які неоднозначно впливали на перебіг виборчого процесу. Зокрема, формування комісій за принципом лотереї призвів до включення в них представників партій, що фактично не приймали участі у виборах, обмежившись одним – двома кандидатами, але отримавши при цьому представництво у всіх 225 окружних комісіях. Зрозуміло, що більшість з них взагалі не мали достатнього ресурсу, щоб скористатись таким правом, фактично передаючи його за домовленістю іншим. Це, в свою чергу, породжувало певну недовіру до об'єктивності роботи даних інституційних форм і деякою мірою провокувало сумніви в оцінці результатів. Тому варто прискіпливіше прописати означені норми, унеможливити дискредитацію такого важливого процесу як вибори.

Подібний нормативно-правовий акт має абсолютно однозначно трактувати усі дозволи та заборони і обмеження в процесі підготовки і проведення виборчої кампанії, бо від цього значною мірою залежить наявність або відсутність таких негативних явищ як використання адміністративного ресурсу, підкуп виборців, нерівність можливостей, інше. І саме в такому напрямку має вдосконалюватись виборче законодавство. І правотворчість, і правозастосування повинні відповідати головній меті: зробити вибори чесними, прозорими, демократичними.

Однак, навіть наявність достатньої правової бази не може гарантувати повністю позитивні наслідки розвитку виборчого процесу. Багато що залежить від безпосередньої поведінки суб'єктів, їх реальних намірів. В цьому можна пересвідчитись на прикладі аналізу гендерної складової останньої виборчої кампанії. Гендерна рівність формально позиціонується та підтримується всіма політичними силами. Ця теза виступає також невід'ємною складовою державної політики, має ґрунтовну правову базу у вигляді статті Конституції, відповідного Закону щодо рівних прав та можливостей, Указів Президента і Постанов Кабінету Міністрів. Але результати виборів показали недостатність впровадження цих ідей у життя.

Так, 9 % жіночого представництва у Верховній Раді сьомого скликання є меншим ніж навіть середній світовий показник, не говорячи вже про долю жінок у парламентських структурах розвинених держав. І це за умов, що жінки в Україні складають майже 54 % населення, а значить і більшість виборців. При чому, стосується це практично всіх партій, що пройшли в законодавчу владу – Верховну Раду України, як політичних ветеранів, так і новачків політичної арени.

Аналізуючи партійні списки та представників партій по мажоритарних округах можна відзначити невідповідність представництва статей проголошеним намірам. Наприклад, правляча Партія регіонів, яка мала б бути взірцем дотримання і впровадження норм законів, має лише 7 % жінок – депутатів. У об'єднаній опозиції цей показник становить 12 %. У КПУ, за рахунок невеликого партійного списку та за повної відсутності мажоритарників, це 18 %. Та навіть у нових партій як Удар – 15 %, а у Свободи – 5,4 %.

Серед партій, що висували своїх представників тільки по мажоритарних округах, а це Народна партія, Радикальна партія, Єдиний центр та Союз, немає жодної жінки. Подібна ситуація ставить під велике питання рівне представництво інтересів за посередництва політичних партій і навряд чи збільшує авторитет та впливовість партій в різних суспільних верствах.

Але ще більше питань постає в результаті аналізу картини щодо використання механізму самовисування. Тут жіноче представництво становить взагалі лише 4,6 %. І скоріше за все, це не тільки демонструє нерівність прав, а й показує зовсім різні можливості, особливо фінансово-економічні, що є у розпорядженні жінок. Адже виборча кампанія потребує значних коштів. Хоч, безумовно, деякі види ресурсів, наприклад, організаційний, недостатньо акумулюють та використовують і самі жінки.

Тож вдосконалення в цих напрямках потребує як державна політика щодо жінок, так і процеси самоорганізації жіноцтва. Важливе значення в цьому сенсі має просвітницька діяльність та навчальні програми, спрямовані на популяризацію правових засад гендерної рівності та на підвищення статусу жінок в Україні. Також має стати предметом уваги подальша інституалізація жіночого руху, підтримка жіночих ініціатив, розвиток жіночого лідерства та інші питання стимулювання політичної активності жіноцтва. Адже від реального представництва інтересів обох статей на законодавчому рівні влади багато в чому залежить якість законів, за якими живе суспільство, відношення до виконання цих законів, відчуття захищеності і справедливості дій влади та переконання у відповідності суспільним інтересам і потребам державної політики, що формується і реалізується. А без таких умов сталий розвиток є недосяжним. Тому реалізація стратегічної мети потребує подолання тенденції недооцінки ролі та значення залучення жінок у політику і у виборчий процес, зокрема, не лише у якості виборців, а і у якості тих, кого обирають і хто буде представляти інтереси більшої частини населення на рівні прийняття рішень. Для цього потрібно вдосконалювати механізми, форми та методи співпраці жіночих громадських організацій із структурами політичних партій, просуюючи кращих представниць, здатних на високому професійному рівні виконувати депутатські обов'язки.

Але враховуючи, що це робота на перспективу, слід вже зараз спрямувати зусилля на налагодження тісних зв'язків із депутатським корпусом, з органами державної влади у впровадженні інтересів жінок в державні програми та стратегії, в законотворчий процес через здійснення громадського контролю над діяльністю влади, через інститути Громадських рад, через механізм громадської експертизи законодавства та інші форми співпраці держави і громадянського суспільства, передбачені законодавством.

Ще один з аспектів стосується проведення агітації. Чимало претензій та зауважень в процесі виборів висувалось саме відносно форми, змісту, можливостей рівного доступу та інших параметрів ведення

передвиборної агітації. І уроки виборів свідчать, що не завжди термін ведення такої роботи чи обсяг її фінансування спроможні забезпечити заданий результат. Набагато більше важать позитивна спрямованість, певна політична коректність і, головне, об'єктивність та реалістичність поданих матеріалів та обіцянок.

Наприклад, перевагою виборців від постійних звинувачень політичних опонентів на адресу один – одного не додали рейтингів ані владі, ані опозиції у порівнянні з минулими виборами. А надмірні обіцянки партії «Україна, вперед!», при доволі великих витратах, взагалі не виправдали очікувань суб'єкта, показавши повну недовіру виборців до даного проекту. При цьому достатньо високими виявились показники партії Удар, що зробила акцент не на конкретних цифрах, а на тенденціях і напрямках розвитку, які відповідали очікуванням виборців, їх інтересам і потребам.

Вибори 2012 року виявили також потребу постійного вдосконалення форм та методів діяльності суб'єктів виборчого процесу. Те, що добре спрацьовувало на минулій виборчій кампанії, зокрема, механізми майданів, брендів автопробігів, палаток з роздачею атрибутики вже не були дуже ефективними та дієвими, не привертати особливої уваги виборців. І, навпаки, в досягненні бажаної цілі більш продуктивними виявилось безпосереднє пряме спілкування через зустрічі у будинках, дворах, через вирішення конкретних питань тощо. Тож форми та методи мають бути адекватними настроям та бажанням електорату, постійно оновлюючись та змінюючись у відповідності до суспільного запиту. На етапі підйому громадської активності, значної соціальної напруги вони можуть носити масовий характер, а за умов певного спаду, повинні бути більш персоніфікованими, індивідуалізованими. Тобто, слід обов'язково враховувати реальну ситуацію і настрої, що панують у суспільстві і пов'язані або з готовністю маси до боротьби за зміни, або з бажанням стабільності і власного захисту. Останнє як раз і відповідало періоду спаду політичної напруги, пошуку шляхів подолання кризових явищ, орієнтованості на певну соціальну підтримку. Все це потребувало бачення спроможності і здатності вирішувати актуальні питання з боку народних обранців.

Набагато меншими на останніх виборах виявились також зовнішні впливи та запозичення прикладів. Скоріше навіть навпаки, соціально-політичні потрясіння типу «арабської весни» обумовили більше тяжіння до стабільності та підтримки послідовності дій в політиці, хоч і не заперечували прояв настроїв щодо певних змін. Але подібні зміни розглядались не в аспекті радикалізації масових дій, а виключно в плані підтримки появи носіїв та представників альтернативних позицій

на владному олімпі, що на переконання частини виборців стимулюватиме динамічний розвиток, унеможливаючи стагнацію.

Тобто, в цілому аналізуючи спрямованість настроїв та поведінки електорату на виборах 2012 року можна констатувати перевагу тенденції зацікавленості у стабільному розвитку над радикальним реформаторством. Але фактичне існування багатьох протиріч та конфліктів у суспільстві робить необхідним звертати пріоритетну увагу на формування дієвої системи гарантій такого розвитку. Йдеться і про нормативно-правові, і про інституційні, і про процесуальні гарантії, спроможні створити безпечне середовище з точки зору права, політики, економіки, культури та духовності, екології, соціальних, національних чи релігійних відносин; інформаційної сфери, міжнародних стосунків тощо.

При цьому базовим має виступати стабільний конституційний устрій держави, здатний консолідувати суспільство і працювати на попередження конфліктогенних ситуацій, їх профілактику. Адже саме на цьому ґрунті створюється ефективна система правового захисту як індивіда, так і соціуму в цілому. А з іншого боку, утверджуються зв'язки між особою, суспільством та державою, характер яких визначається та регулюється Основним Законом. І вдосконалення норм такого регулювання стає обов'язковим елементом реформування будь-яких відносин, розвитку всіх соціальних процесів та просування по шляху розбудови сучасної правової держави і створення розвинутого громадянського суспільства.

Виборчий процес, в даному аспекті, набуває особливого значення, адже саме він розкриває перспективи змін моделей, динаміку розвитку всіх систем та підсистем, напрями вдосконалення механізмів та технологій функціонування різних політичних суб'єктів, тенденції внутрішніх та зовнішніх впливів на поведінку учасників цього процесу та інші чинники, які дозволяють всебічно характеризувати сутність та особливості демократичного розвитку, одним з каналів якого і виступають вибори.

Тому головним уроком виборів 2012 року слід вважати зміни суспільного сприйняття і оцінок місця та ролі виборів у забезпеченні сталого розвитку, що супроводжуються певними змінами на рівні правової свідомості та правової культури як окремого виборця так і електорату в цілому. Це, безумовно, неоднозначний, тривалий і складний процес. Але саме він створює електоральне поле, на якому базується демократична модель сучасної України з усіма її недоліками та перспективами.

Вдосконалюючи виборче законодавство, формуючи культуру виборця, впроваджуючи сучасні виборчі технології, покращуючи інституційну складову виборчого процесу та вирішуючи інші важливі завдання щодо підготовки та проведення виборів, ми, в такий спосіб, досягаємо головної мети: створюємо ефективну модель сучасної України, забезпечуємо сталий розвиток держави і суспільства, закладаємо засади реалізації прав та свобод людини, підвищуємо рівень та якість її життя.

Саме такі цілі розвитку є пріоритетними на сучасному етапі і відповідають очікуванням населення незалежно від різниці політичних переконань. Спираючись на таке розуміння змісту та призначення виборів ми можемо використовувати їх, по великому рахунку, не задля поглиблення диференціації на підставі різних чинників, а виключно для консолідації зусиль, спрямованих на реальний позитивний розвиток і наближення до кращих світових стандартів, на інтеграцію України у прогресивні глобальні процеси розвитку людства.

Таким чином, розуміння специфіки виборчих процесів та особливостей формування електорального простору виступає в якості невід'ємної складової всіх без виключення соціальних перебудов.

Бібліографічний список

1. Варій М. Й. Політико-психологічні передвиборчі та виборчі технології / М. Й. Варій. – К., 2003. – 298с.; Кормич Л. І. Виборчий процес в умовах формування моделі паритетної демократії: основоположні принципи // Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. – Одеса : Фенікс, 2011. – Вип. 47. – С. 20-27.
2. Про вибори народних депутатів України : Закон України № 4061-VI від 17 листопада 2011р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 10.

На примере выборов 2012 года в статье проанализированы изменения законодательства, касающегося организации и проведения выборов в Верховную Раду Украины. Исследованы факторы влияния на избирательный процесс. Охарактеризована динамика форм и методов проведения избирательной кампании.

The present article provides the analyses of the transformation of the evectional legislation on the example of parliamentary elections of 2012. The factors of influence upon the evectional process are also researched. Besides the dynamics of forms and methods of elections campaign is characterized.

Стаття надійшла до редколегії 23.11.2012